

УДК 004.78 : [024 : 027.7]

ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ БІБЛІОТЕКИ В ЕЛЕКТРОННОМУ СЕРЕДОВИЩІ

ОБСЛУЖИВАНИЕ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ БИБЛИОТЕКИ В ЭЛЕКТРОННОЙ СРЕДЕ

MAINTENANCE OF LIBRARY USERS IN ELECTRONIC ENVIRONMENT

Крайнюк О. В., Донецький національний університет економіки і торгівлі імені М.Туган-Барановського

Крайнюк Е. В., Донецький национальный университет экономики и торговли имени М. Туган-Барановского

Krainuk E.V., Donetsk National University of Economics and Trade named after M.Tugan-Baranovsky

Розглянуто систему основних нормативних документів, що становлять підгрунття для практичної реалізації процесів обслуговування користувачів в електронному середовищі.

Дан анализ основных нормативных документов процесса обслуживания пользователей электронными ресурсами.

It is given the analysis of basic normative documents, which are the basis for practical realization of processes of user maintenance in electronic environment.

Ключові слова: інформаційні та електронні ресурси, правове регулювання.

Ключевые слова: информационные электронные ресурсы, правовое регулирование.

Keywords: informative electronic resources, legal adjusting.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується переходом до всеохоплюючої інформатизації всіх соціальних інституцій і процесів, пов'язаних із формуванням інформаційних ресурсів і передачею знань. Діяльність бібліотек як інформаційних, культурних і освітніх установ набуває все більшого суспільно-правового значення.

На перший план об'єктивно виступає правове забезпечення конкретних напрямів роботи бібліотеки як інформаційного й соціокультурного інституту.

Основний предмет правового регулювання бібліотечного обслуговування – інформаційні відносини. Ці відносини виникають при здійсненні різнопланових інформаційних процесів: виробництва, обробки, зберігання, пошуку, передачі й споживання інформації.

Окремі положення і норми права чинного законодавства відображають наступні принципи правового регулювання конкретної діяльності бібліотеки:

- вільний доступ користувачів до інформації;
- відкритість фондів бібліотек;
- правовий захист бібліотечно-інформаційних продуктів як об'єктів
- інтелектуальної власності;
- забезпечення права авторства бібліотечно-інформаційних продуктів.

У всі часи суспільним призначенням бібліотеки було формування, збереження, зібраних у бібліотечні фонди джерел, інформування про їх існування й надання користувачам. Але в процесі реалізації своєї місії бібліотеки зіштовхуються з низкою взаємопов'язаних правовідносин, серед яких: публічне право (право громадян на доступ до інформації) та приватне право (право автора на захист його творів).

Правові проблеми використання інформаційних ресурсів можна умовно представити у вигляді декількох протилежних сторін: публічність і відкритість доступу до інформації, з однієї сторони, та вимоги захисту інформації з дотриманням авторського права, з другого боку. Бібліотекам доводиться зіштовхуватись з необхідністю вирішення наступних правових проблем: забезпечення нормативно-правового обґрунтування організації та функціонування різноманітних інформаційних ресурсів і послуг; забезпечення авторського права при електронному доступі до повнотекстових документів, копіюванні та оцифруванні документів, що зберігаються у фондах.

Отже, під бібліотечним правом розуміється сукупність юридичних норм, що регулюють суспільні відносини в процесі бібліотечної діяльності й визначають її правовий режим.

На основі досвіду роботи наукової бібліотеки Донецького національного університету економіки і торгівлі (ДонНУЕТ) розглянемо систему основних нормативно-правових документів, що становлять підґрунтя для практичної реалізації процесів накопичення, зберігання й використання електронних інформаційних ресурсів.

Сучасний етап розвитку наукової бібліотеки ДонНУЕТ характеризується інтенсивним впровадженням новітніх технологій в інформаційно-бібліотечні процеси. Характерними рисами бібліотеки сьогодення є поєднання таких принципових ознак: кумуляція інформаційного потенціалу за основними напрямками діяльності вищого навчального закладу, забезпечення доступу користувачам до власних інформаційних ресурсів, доступ користувачів бібліотеки до вітчизняних і світових інформаційних ресурсів з урахуванням міжнародних стандартів і умов Болонського процесу.

Діяльність бібліотеки активно переміщується в нове інформаційно-комунікативне середовище, вагомою складовою документно-інформаційного ресурсу бібліотеки стають електронні інформаційні ресурси.

Порядок доступу до бібліотечних фондів та інформаційних ресурсів, перелік основних послуг і умови їх надання визначаються «Правилами користування бібліотекою», які затверджуються ректором університету. Право користування бібліотекою мають студенти, аспіранти, магістранти, професорсько-викладацький склад, працівники структурних підрозділів університету, слухачі інституту післядипломної освіти. На весь контингент університету створюється єдина електронна база даних. Користувачі заповнюють реєстраційну картку – договір, в якому своїм підписом підтверджують згоду з умовами обслуговування в автоматизованому режимі та свою відповідальність за дотримання авторських прав під час роботи з повнотекстовими електронними документами. Читацький квиток – це єдиний документ, на підставі якого здійснюється обслуговування користувачів бібліотеки.

Комплексна автоматизація всіх бібліотечних процесів на основі інформаційної системи (АБІС) «UNLIB» дозволила створити якісну інформаційно-бібліографічну базу обслуговування користувачів, насамперед із підготовки бібліографічної інформації (БІ) й бібліографічного

пошуку. Невід'ємною частиною інформаційного сервісу, що надається бібліотекою в локальному режимі, є електронний каталог (ЕК), за рахунок якого значно спростилися багатоаспектний пошук наукової інформації, перегляд електронних документів (ЕД) та інш. Звернутися за інформацією до каталогу можна з будь-якого комп'ютера локальної комп'ютерної мережі університету. Наповнення ЕК здійснюється за конвеєрною технологією автоматизованої обробки всіх надходжень до бібліотеки та планового ретровводу. Електронна пошукова система дозволяє оперативно знаходити в каталозі бібліотеки потрібні видання, складати бібліографічні списки, кожен запис в яких інформує про те, в якому відділі бібліотеки зберігається той чи інший примірник.

Електронні ресурси розширюють межі використання традиційного фонду бібліотеки, доповнюють його зміст і якість, дають можливість користуватися не тільки текстовою інформацією, але й мультимедійною.

Бібліотека отримує електронні документи з навчально-методичної лабораторії університету, від викладачів, набуває диски у видавництвах і торгових організаціях, а також оцифровує документи для повнотекстових тематичних БД. Передача файлів електронних документів до бібліотеки, їх облік, каталогізація й розміщення на сервері наукової бібліотеки відбувається на підставі таких документів:

- Наказ ректора «Про формування фонду наукової бібліотеки ДонДУЕТ
- документами на електронних носіях» №465 від 10.11.2003 р.
- Положення про Електронну Бібліотеку ДонНУЕТ
- Технологічна інструкція по формуванню повнотекстових бах даних наукової бібліотеки ДонНУЕТ
- Авторський договір

У зв'язку з тим, що бібліотека одержує від авторів університету електронну версію документа, розроблено Авторський договір, в якому автор надає бібліотеці права на включення до електронної бібліотеки (ЕБ) повнотекстової версії електронного документа й відповідні права щодо його використання. Саме авторський договір виступає як інструмент управління інтелектуальною власністю бібліотеки й елемент її захисту. Це особливо важливо для електронного середовища, яке практично нічим не захищено. Діюча автоматизована бібліотечно - інформаційна система «UNILIB» забезпечує доступ до повнотекстових ресурсів бібліотеки. Організація доступу орієнтована на вільне одержання документів у мережі без спеціальних обмежень. Документи стають доступними користувачеві після електронної каталогізації й розміщення посилань на них у бібліографічному описі. Електронні документи надаються в безкоштовне використання зареєстрованим користувачам бібліотеки ДонНУЕТ тільки в приміщеннях бібліотеки та в межах Web-каталогу з правом їх копіювання для освітніх, наукових і навчальних цілей. Допускається використання електронних документів виключно в некомерційних цілях. Не допускається здійснювати модифікацію електронних документів та програмних продуктів.

Сьогодні вже з упевненістю можна говорити, що придбання електронних документів і процес створення повнотекстових колекцій у науковій бібліотеці набув стійкого характеру. Внутрішньовузівські видання - це масив інформації, який постійно використовується як у навчальному процесі, так і в науковій роботі викладачів, аспірантів, студентів. Це електронні версії монографій, підручників, навчальних посібників, методичних видань, курсів лекцій, тести, практикуми й таке інше. Створені електронні колекції реалізують головні завдання інформаційного обслуговування: підвищення рівня доступності документів та забезпечення доступу користувачів бібліотеки до інформації, яка існує в електронному форматі.

Одним з актуальних напрямів діяльності бібліотеки є створення й розвиток інформаційно насиченого web-сайту, який служить інструментом оперативного просування знань про бібліотеку, її ресурси й послуги. Бібліотечний сайт розглядається як невід'ємний елемент обслуговування користувачів, стартова точка доступу до ресурсів власної генерації. Згідно «Положення про Веб-сайт наукової бібліотеки ДонНУЕТ» основними завданнями web-сайту є організація доступу

користувачів до програмних ресурсів бібліотеки через Internet: електронного каталогу книг, статей з журналів і газет, бюлетеня нових надходжень, віртуальних виставок і презентацій літератури, вільно доступних в Internet повнотекстових ресурсів.

Застосовано авторизований доступ користувачів до веб-каталогу бібліотеки, що дає можливість надавати доступ віддаленим користувачам до повнотекстових електронних ресурсів. Реалізована можливість перегляду користувачами власного електронного формуляра з метою самостійного контролю терміну повернення літератури, надається інформація про наявність кількості документів у підрозділах бібліотеки та обертаність кожного з них. Ці послуги доступні користувачам бібліотеки цілодобово через мережу Інтернет. До електронних інформаційних ресурсів бібліотеки забезпечено доступ усім відокремленим структурним підрозділам та технікумам університету.

Користувачі всесвітньої глобальної мережі мають змогу отримати оперативну інформацію щодо наявності документів у фондах бібліотеки, знайти необхідний для користування ресурс за типом і видом документа. Але право доступу до повнотекстових документів мають тільки авторизовані користувачі з персональним Pin-кодом.

Бібліотека надає доступ до ресурсів мережі Інтернет. Користувачі мають можливість безкоштовного доступу до науково-освітніх ресурсів, відео- та аудіоматеріалів, мультимедійної інформації всесвітньої мережі. Згідно «Правил користування мережею Інтернет» та розгорнутою зоною WI – FI доступу до ресурсів, Інтернет в бібліотеці не може використовуватися для ігор, спілкування в соціальних мережах.

Відповідаючи сучасним вимогам, бібліотека орієнтована на розширення спектра бібліотечно-інформаційних продуктів, що надаються, і пропонує користувачам значний перелік послуг, серед яких доступ до віддалених електронних колекцій. У режимі тестового доступу бібліотека надає можливість відстежувати оперативну наукову інформацію в повнотекстових базах даних провідних країн світу з правом перегляду й копіювання повних текстів статей тільки з комп'ютерів локальної мережі університету.

Отже, проблема правових відносин бібліотечного обслуговування вирішується за допомогою комплексного підходу, який включає забезпечення цілісної політики в системі державного управління формуванням, розвитком і використанням інформаційних ресурсів як на державному рівні, так і на рівні окремої бібліотеки, базуючись на інформаційно-комунікаційній стратегії розвитку бібліотеки, що забезпечить повноцінне накопичення, використання й доступність інформаційних ресурсів відповідно до сучасних потреб користувачів.